24/09/2020

Στην Ιερά Μονή της Παναγίας Φιλερήμου στη Ρόδο

/ Ιερές Μονές

Η Σύναξη της Παναγίας της Φιλερήμου στην Ρόδο τιμάται κάθε χρόνο στις 24 Σεπτεμβρίου

Τῆς Φιλερήμου ἡ Εἰκὼν πελαγίζει,
Τοῖς προσιοῦσιν ἰαμάτων τὰ ῥεῖθρα.
Εἰκάδι τετάρτῃ Κούρην Φιλέρημον ὕδω.

Το βουνό Φιλέρημος υψώνεται νότια της κωμόπολης Τριάντα (Ιαλυσού), 11χλμ. από την πόλη της Ρόδου, καταλαμβάνοντας έκταση πυκνού δάσους περίπου 2.500στρ. Με υψόμετρο 264μ. δεσπόζει στην ευρύτερη περιοχή και προσφέρει μοναδικές θέσεις θέασης προς τις βορειοδυτικές ακτές και την ενδοχώρα.

Ο λόφος Φιλέρημος πιθανόν έλαβε το όνομα ενός μοναχού που ήλθε από την Ιερουσαλήμ μεταξύ 11ου-13ου αι. φέρνοντας μαζί του την εικόνα της Παναγίας που εθεωρείτο έργο του Ευαγγελιστή Λουκά. Κατ' άλλους η τοποθεσία φαίνεται να αποκτά το όνομά της κατά τον 10ο αι. με την ίδρυση του βυζαντινού μοναστηριού και την παρουσία αδελφότητας, η οποία διήγαγε έναν ήρεμο μοναχικό βίο μέσα σε ένα ανάλογο περιβάλλον. Η τρίτη εκδοχή ότι προέρχεται από τους ερημίτες που ζούσαν στις σπηλιές του όρους κατά το Μεσαίωνα και η τελευταία, η οποία ανάγεται επίσης στους μεσαιωνικούς χρόνους, θέλει το τοπωνύμιο να σχετίζεται με το επώνυμο κάποιου επιφανούς προσώπου, ιδιοκτήτη μεγάλης έκτασης της περιοχής.

Τόπος θρησκευτικής λατρείας από τον 8ο αιώνα πΧ με το ναό της Πολιάδος Αθηνάς και του Πολιέα Δία να τον διαδέχεται τον 5ο ή 6ο αι. μία τρίκλιτη βασιλική με βαπτιστήριο με μαρμάρινη σταυροειδή κολυμβήθρα, έπειτα το καθολικό ενός μοναστηριού ανεγερμένο τον 10ο αι. και ένα ακόμη μοναστηριακό συγκρότημα ιδρυμένο από το Τάγμα των Ιπποτών του Αγίου Ιωάννου.

Το μοναστήρι των ιπποτικών χρόνων που καταλαμβάνει μεγάλο τμήμα του πλατώματος στην κορυφή του λόφου έχει ως πυρήνα μικρό ναό αφιερωμένο στην Παναγία στον οποίο αναγνωρίζονται τρεις οικοδομικές φάσεις. Η πρώτη ανάγεται

στο α΄ μισό του 14ου αι. και αφορά στην ανέγερση ενός μονόχωρου σταυροθολιακού κτίσματος οικοδομημένου στο ανατολικό τμήμα του βόρειου κλίτους της βασιλικής. Στην επόμενη φάση που τοποθετείται γύρω στο 1450-1480, εντάσσεται η προσθήκη δύο εξάπλευρων παρεκκλησίων σε επαφή με την κόγχη του αρχικού ναού, ενώ στην τελευταία, επί μαγιστρείας Pierre d' Aubusson (1423 – 1503), η προσθήκη δύο ακόμη παρεκκλησίων ανατολικά των προηγούμενων και σε επαφή μαζί τους.

Μετά την αποχώρηση των ιπποτών το 1523 και την παράδοση του νησιού στους Οθωμανούς, η μονή εγκαταλείφθηκε και το καθολικό, όπως και οι βοηθητικοί χώροι της ερειπώθηκαν. Η ιταλική διοίκηση, μέσα σε ένα γενικότερο πλαίσιο ανάδειξης της παρουσίας της ως φυσικού διαδόχου των Ιπποτών, ξεκίνησε το 1919 μία σειρά αναστηλωτικών εργασιών στο χώρο. Οι πρώτες, περιορισμένες στα ανατολικότερα παρεκκλήσια, πραγματοποιήθηκαν την περίοδο 1916-1924, υπό την επίβλεψη του Εφόρου Αρχαιοτήτων Amedeo Maiuri. Η επόμενη επέμβαση, πιο δραστική αυτή τη φορά, αρχίζει το 1931 με την επίβλεψη του αρχιτέκτονα Rodolfo Petracco. Στόχος των εκτεταμένων επεμβάσεων και της πομπώδους

ανακατασκευής του μοναστηριού ήταν η αναβίωση της μονής ως ενός από τους σημαντικότερους θρησκευτικούς προορισμούς.

Την περίοδο αυτή οικοδομείται το ογκώδες πυραμιδοειδές κωδωνοστάσιο νότια του ναού και ένα νέο συγκρότημα κτηρίων ανατολικά και νοτιοανατολικά του, προορισμένο να λειτουργήσει ως κοινοβιακή μονή μικρής φραγκισκανής αδελφότητας. Αντικείμενο αναδιατάξεων και επεκτάσεων αποτέλεσε και το καθολικό με τα παρεκκλήσια, το οποίο περιορίζεται δυτικά με σκοπό την ανάδειξη του αρχαίου ιερού. Παράλληλα, πραγματοποιούνται εργασίες εξωραϊσμού του περιβάλλοντος χώρου και διαμορφώνεται η μνημειακή κλίμακα εισόδου.

Σήμερα η μονή δεν έχει αδελφότητα και πλην του καθολικού, οι λοιποί χώροι της παραμένουν κλειστοί ή χρησιμοποιούνται ως επικουρικά από την αρμόδια Αρχαιολογική Υπηρεσία.

Παρεκκλήσια

Στα βορειοδυτικά του ναού της Παναγίας σε απόσταση μόλις 50μ. βρίσκεται ο μονόχωρος καμαροσκέπαστος ναός του Αγίου Γεωργίου του Χωστού, χρονολογημένος στο β΄ μισό του 15ου αι., ο οποίος θεωρείται το ταφικό παρεκκλήσιο επιφανούς φράγκικης οικογένειας.

Απέναντι από την κεντρική είσοδο που οδηγεί στον ναό της Παναγίας ξεκινάει η αλέα του λεγόμενου “δρόμου του Γολγοθά”, έργο του 1934. Πρόκειται για ένα λιθοστρωμένο διάδρομο στη βόρεια πλευρά του οποίου διατάσσονται συμμετρικά δεκατέσσερα προσκυνητάρια που ιστορούν σε χαλκογραφία τα πάθη του Χριστού. Ο δρόμος οδηγεί σε πλάτωμα στο οποίο δεσπόζει υπερμεγέθης σταυρός συνολικού ύψους 16μ. Ο σταυρός της περιόδου της ιταλοκρατίας κατεδαφίστηκε στη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, καθώς αποτελούσε σημείο αναφοράς των συμμαχικών αεροπλάνων και ανακατασκευάστηκε μεταξύ 1994-1996.

Εικόνα της Παναγίας της Φιλερήμου

Η μικρών διαστάσεων εικόνα της Παναγίας της Φιλερήμου, η οποία θεωρείται έργο κωνσταντινοπολίτικου εργαστηρίου του 10ου/11ου αι. και πιθανόν τμήμα Δέησης, αποτέλεσε το αργότερο από τον 15ο αι., το παλλάδιο του τοπικού πληθυσμού και του Τάγματος των Ιωαννιτών Ιπποτών. Από νωρίς η παρουσία της συνδέθηκε με πλείστα θαύματα, αρκετά από τα οποία αναφέρονται στη διάσωση της πόλης από τους επιτιθέμενους Οθωμανούς. Η εικόνα είχε λανθασμένα θεωρηθεί έργο του Ευαγγελιστή Λουκά που μεταφέρθηκε στη Ρόδο από τα Ιεροσόλυμα πλέοντας πάνω στα κύματα.

Όσον αφορά στον τρόπο έλευσής της στη Ρόδο, οι μελετητές της διχάζονται μεταξύ δύο θεωριών. Η πρώτη θέλει να μεταφέρθηκε στη Ρόδο από την Ιερουσαλήμ από μέλη του Τάγματος του Αγίου Ιωάννου γύρω στον 10ο με 11ο αι., οπότε και φιλοξενήθηκε στο καθολικό της βυζαντινής μονής του λόφου Φιλερήμου και έκτοτε καθιερώθηκε σαν προστάτιδα του νησιού. Η δεύτερη άποψη δέχεται ότι οι ιππότες του Τάγματος όταν κατέλαβαν το νησί το 1309 βρήκαν μία ήδη εδραιωμένη λατρεία της Παναγίας, την οποία συνέχισαν και διαιώνισαν. Όποιος και να είναι ο τρόπος που έφτασε η εικόνα στη Ρόδο, το βέβαιο είναι ότι είχε καθιερωθεί στις συνειδήσεις Ελλήνων και Λατίνων ως το κατ’ εξοχήν σύμβολο προστασίας και διαφύλαξης της πόλης από τους εξωτερικούς κινδύνους.

Παρότι η εικόνα μετακινήθηκε αρκετές φορές, παρέμεινε στη Ρόδο μέχρι και το 1523. Μετά την ήττα των Ιπποτών και την παράδοση του νησιού στους Οθωμανούς, σύμφωνα με τις πηγές, ο νέος κυβερνήτης Σουλτάνος Σουλεϊμάν ο Μεγαλοπρεπής επέτρεψε στους ηττημένους να πάρουν φεύγοντας μαζί τους όλα τα κειμήλια και τα λατρευτικά τους αντικείμενα. Στα κειμήλια αυτά συμπεριλαμβανόταν και η εικόνα της Παναγίας της Φιλερήμου, η οποία είχε περάσει στην πλήρη δικαιοδοσία του Τάγματος. Έκτοτε ξεκινάει το μεγάλο ταξίδι της στην ιστορία και στο χρόνο.

Η εικόνα εγκαταλείπει οριστικά το νησί στις 2 Ιανουαρίου 1523 και μεταφέρεται στην Ιταλία (1523-1527), έπειτα στη Γαλλία (1527-1530) και από το 1530 έως το 1798 στη Μάλτα, στην οποία παρέμεινε για πάνω από δυόμισι αιώνες μέχρι την βεβήλωση της το 1798 με την απόσπαση της επένδυσής της από το στρατό του Μεγάλου Ναπολέοντα. Έκτοτε, μεταφέρεται στη Ρωσία, όπου ο Τσάρος Παύλος ο Α΄ την υποδέχτηκε με τιμές και την επένδυσε με νέο πολυτιμότερο χρυσό διάλιθο κάλυμμα. Στη Ρωσία παρέμεινε μέχρι 1917 και στη συνέχεια φυγαδεύτηκε στην Κοπεγχάγη, όπου παραδόθηκε στη μοναδική κληρονόμο της αυτοκρατορικής οικογένειας Ρομανόφ, Μαρία Φιοντόροβνα που τη διαφύλαξε μέχρι το θάνατό της, το 1928.

Εν συνεχεία, ακολουθώντας την επιθανάτια βούλησή της, παραδόθηκε στον εκπρόσωπο της Συνόδου των Ρώσων εν εξορία επισκόπων, ο οποίος τη φύλαξε στην κρύπτη της νέας ρωσο-ορθόδοξης εκκλησίας του Βερολίνου. Καθώς το μέρος θεωρήθηκε επισφαλές, σύντομα παραδόθηκε στον συγγενή των Ρομανόφ, Αλέξανδρο Α΄ Καραγεώργεβιτς (1929-1941). Μετά το βομβαρδισμό του Βελιγραδίου μεταφέρθηκε στο μοναστήρι Όστρογκ, όπου και φυλάχθηκε μέχρι το 1952 που παραδόθηκε στην κυβέρνηση του Μαυροβουνίου. Από το 2002, η θαυμαστή εικόνα της Παναγίας της Φιλερήμου παραμένει στο Μπλε Παρεκκλήσι του Εθνικού Μουσείου του Μαυροβουνίου.

Σήμερα στην εκκλησία της Παναγίας του Φιλερήμου στη Ρόδο εκτίθεται σε προσκύνηση το τρίτο πιστό αντίγραφο της εικόνας, το οποίο μεταφέρθηκε σε αυτήν από το Μητροπολίτη Μαυροβουνίου και Παραθαλασσίας της Εκκλησίας της Σερβίας, Σεβασμιότατο Αμφιλόχιο. Τα δύο άλλα αντίγραφα φιλοτεχνήθηκαν κατ' εντολή του τσάρου Νικολάου του Α΄, το μεν το 1850 από τον Semion Basin, το δε το 1852 από τον Vladimir Bovin. Το πρώτο πιστεύεται ότι παραχωρήθηκε στους ιππότες του Τάγματος των Ιπποτών της Ρωσίας, ενώ το δεύτερο δωρίθηκε από τη σοβιετική κυβέρνηση στην ιταλοκρατούμενη Ρόδο και μετά τη λήξη του πολέμου μεταφέρθηκε στην Ιταλία, όπου και τιμάται στην εκκλησία της Παναγίας των Αγγέλων στην Ασίζη.

Η Εικόνα στη Ρόδο

1200 – 1480 Η εικόνα εγκαθίσταται στο λόφο του Φιλερήμου.

1480 Η εικόνα μεταφέρεται προσωρινά στην πόλη της Ρόδου κατά τη διάρκεια της τουρκικής εισβολής.

1490 – 1522 Η εικόνα μένει στο Κάστρο των Ιπποτών, μέχρι την ανοικοδόμηση του Ναού στο λόφο του Φιλερήμου, μετά από την εισβολή το 1480 και το σεισμό το

1522 – 1523 Μετακινείται πάλι προς την πόλη της Ρόδου κατά τη διάρκεια της δεύτερης τουρκικής εισβολής, και φυλάσσεται στους Ιερούς Ναούς της Αγίας Αικατερίνης και του Αγίου Μάρκου.

1523 Η Εικόνα της Παναγίας της Φιλερήμου αφήνει για πάντα το νησί της Ρόδου για να ξεκινήσει την μεγάλη της πορεία μεσα στον χρόνο και την ιστορία.